

ADVIES

INVENTARISATIE LANDSCHAPPELIJKE EN CULTUURHISTORISCHE WAARDEN COMMANDEURSPOLDER

Opdrachtgever:	Hoogheemraadschap van Delfland
Projectnr:	HHD021-0001
Datum:	9 november 2020

ADVIES

INVENTARISATIE LANDSCHAPPELIJKE EN CULTUURHISTORISCHE WAARDEN COMMANDEURSPOLDER

Opdrachtgever:	Hoogheemraadschap van Delfland
Projectnr:	HHD021-0001
Rapportnr:	20201109_HHD021_RAP_Advies v1.0
Status:	Concept
Datum:	9 november 2020

T 088 - 33 66 333
F 088 - 33 66 099
E info@kragten.nl

© 2019 Kragten
Niets uit dit rapport mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van Kragten. Het is tevens verboden informatie en kennis verwerkt in dit rapport ter beschikking te stellen aan derden of op andere wijze toe te passen dan waaraan in de overeenkomst toestemming wordt verleend.

Opsteller:
PSA

Verificatie:
PV

Validatie:
GVH

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING.....	7
2	BEGRENZING COMMANDEURSPOLDER	9
3	GEOLOGIE	11
4	BODEMOPBOUW COMMANDEURSPOLDER.....	13
5	BEBOUWING	15
5.1	Boerderij Arendshoeve.....	16
5.2	Tuinbouw	16
6	INFRASTRUCUUR COMMANDEURSPOLDER	19
6.1	Historisch element - Tramlijn.....	19
6.2	Historisch element - Trekvaart.....	20
7	WATERSTAATKUNDIGE SITUATIE.....	23
7.1	De Dijkpoldermolen.....	24
7.2	De Korenmolen “De drie Lelies”	25
7.3	De Poldermolen Commandeurspolder.....	25
7.4	De Molen Duifpolder.....	26
7.5	Eendenkooien	27
8	RUIMTELIJK BEELD	29
9	CONCLUSIE.....	31

AFBEELDINGEN

Afbeelding 1	Overzichtsk kaart onderzoeksgebied.....	9
Afbeelding 2	Reliefkaart	11
Afbeelding 3	Bodemkaart	13
Afbeelding 4	Boerderij Arendshoeve.....	16
Afbeelding 5	Maasland 50-jaren.....	17
Afbeelding 6	Routenet van de WSM stoomtram.....	19
Afbeelding 7	De driehoek van sporen bij de Maaslandse Dam ca. 1920.....	20
Afbeelding 8	Trekschuitroute tussen Delft en Maassluis/Vlaardingen (1680).....	21
Afbeelding 9	Molenduo aan de Molenweg	23
Afbeelding 10	Dijkpoldermolen.....	24
Afbeelding 11	Korenmolen “De Drie Lelies”	25
Afbeelding 12	Het gemaal van de Commandeurspolder aan de Zuidgaag.....	26
Afbeelding 13	Het Duifpoldergemaal aan de Vlaardingervaat.....	26
Afbeelding 14	Restant Eendenkooi Commandeurspolder.....	27
Afbeelding 15	Waterhuishouding.....	28
Afbeelding 16	Ruimtelijk beeld Commandeurspolder.....	30

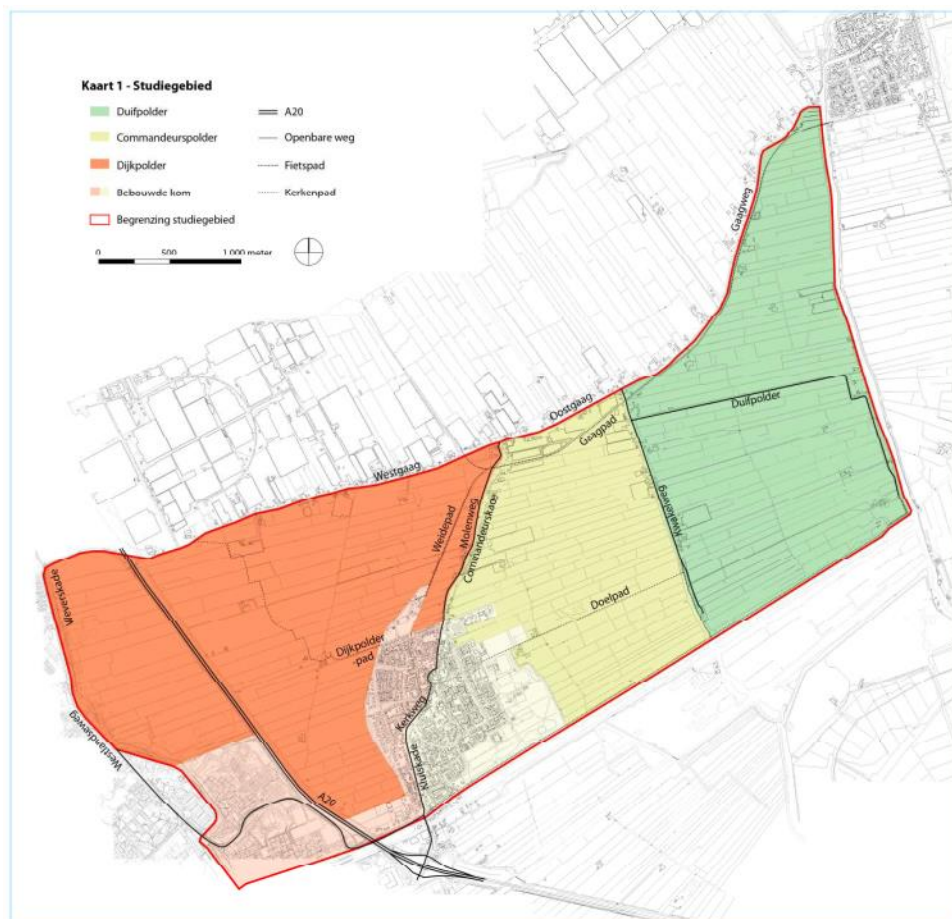
1 INLEIDING

Het oude gemaal van de Commandeerspolder is aan vervanging toe. Voor het nieuwe gemaal zijn twee locaties in de voorverkenning beschouwd. Een locatie is langs de Commandeurskade en de andere is langs de Kwakelweg. Beide locaties zijn in de polder gesitueerd en niet zoals het oude gemaal op de veendijk. Naast de technische aspecten en onderzoeken is ook een onderzoek nodig naar de integratie van een nieuw gemaal in de Commandeerspolder. Hiervoor is een inventarisatie van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de Commandeerspolder uitgevoerd en in dit rapport opgenomen. Tot slot wordt in dit rapport een advies gegeven voor de voorgestelde varianten per locatie.

2 BEGRENZING COMMANDEURSPOLDER

Het onderzoeksgebied betreft de Commandeurspolder, zie afbeelding 1. Deze wordt begrensd door de dichte bebouwingscluster Maasland, de Molenweg, Oostgaag en de Kwakelweg en in het zuiden het Trekkadepad langs de Noordvliet.

De naam Commandeurspolder verwijst naar de commanderij van de Ridderlijke Duitse Orde, die in 1365 in deze polder was gebouwd, nabij de kerk van Maasland. De Duitse Orde (tegenwoordig RDO Balije van Utrecht genoemd) bezit nog altijd veel land in de Commandeurspolder, maar ook in de Dijkpolder en de Duifpolder. Vanaf de vijftiende eeuw draagt de Commandeurspolder ook nog regelmatig de naam 'Poelpolder', een verwijzing naar de Poelwatering en/of Poelwoning. Centraal in de polder ligt nog altijd de Poelwoning, waarbij Potter in 1570 een plasje tekent met de vermelding 'de poult'. Een 'poel' is een ondiepe plas.

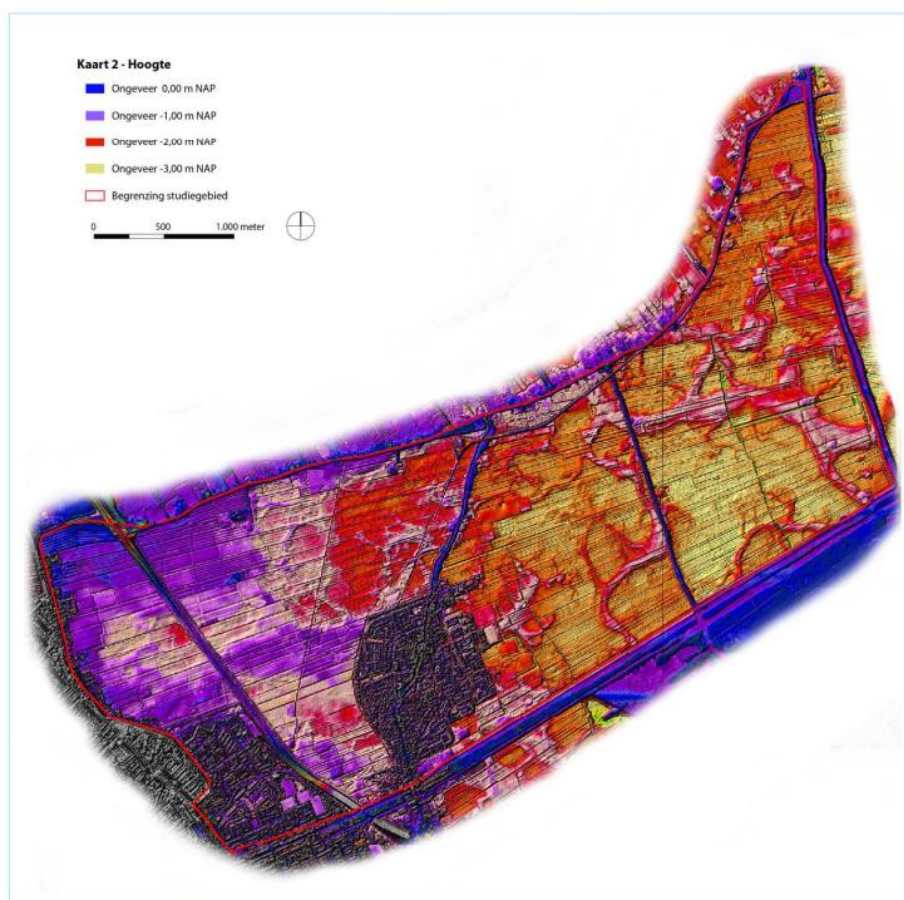

Afbeelding 1 Overzichtskarte onderzoeksgebied

3 GEOLOGIE

Ongeveer 5.500 jaar geleden ontstond langs de kust, achter de strandwallen beschermd tegen inbraken een gebied, dat door de aanvoer van rivierwater verzoette en plantengroei mogelijk maakte. Op den duur ontwikkelde zich op deze plek een riet en zeggeveenpakket (Hollandveen). Door inbraken vanuit de Maasmonding kreeg de zee invloed op het land achter de strandwallen. Sommige krekten sneden diep in het land in en ruimde het onderliggende veenpakket op. Deze krekten reikte tot diep in het Midden-Delfland. Circa 3.000 jaar geleden was er weer een inbraak van de zee en werden de krekten opgevuld met zand en klei. De krekten verlanden en deze gronden kwamen weer onder de invloed van het riviersysteem. Door verdere verzoeting van de gronden kon opnieuw veenvorming plaatsvinden. In de derde eeuw voor Chr. drong de zee wederom via de Maasmonding het land binnen en werd over de totale vlakte een nieuw kleidek afgezet. Rond de jaartelling stabiliseerde de situatie, ontwatering van het achterland via de restbeddingen waardoor de begroeiing zich herstelde. Als gevolg van stagnatie van de afwatering van het gebied kon de veenvorming zich wederom naar zuidwestelijke richting uitbreiden. Het hele gebied was in die tijd sterk vernet en het veenlandschap raakte begroeid met moerasbossen en elzenbomen.

Als gevolg van de middeleeuwse ontginningen is het veen gaan verdrogen en oxideren, waardoor de onderliggende kleilagen weer aan de oppervlakte kwamen te liggen en waardoor het maaiveld daalde. Vrijwel alle veen dat gevormd is vanaf 300 voor Chr. is door oxidatie inmiddels verdwenen. Dit proces gaat nog altijd door, doordat het polderpeil neerwaarts wordt bijgesteld. De voormalige geulafzettingen in de krekten zijn minder geklonken dan de omliggende veengronden, waardoor ze nu als markante kreekruggen in de Commandeurspolder aan de oppervlakte liggen. Ook in de Duifpolder zijn deze verschijnselen goed merkbaar.

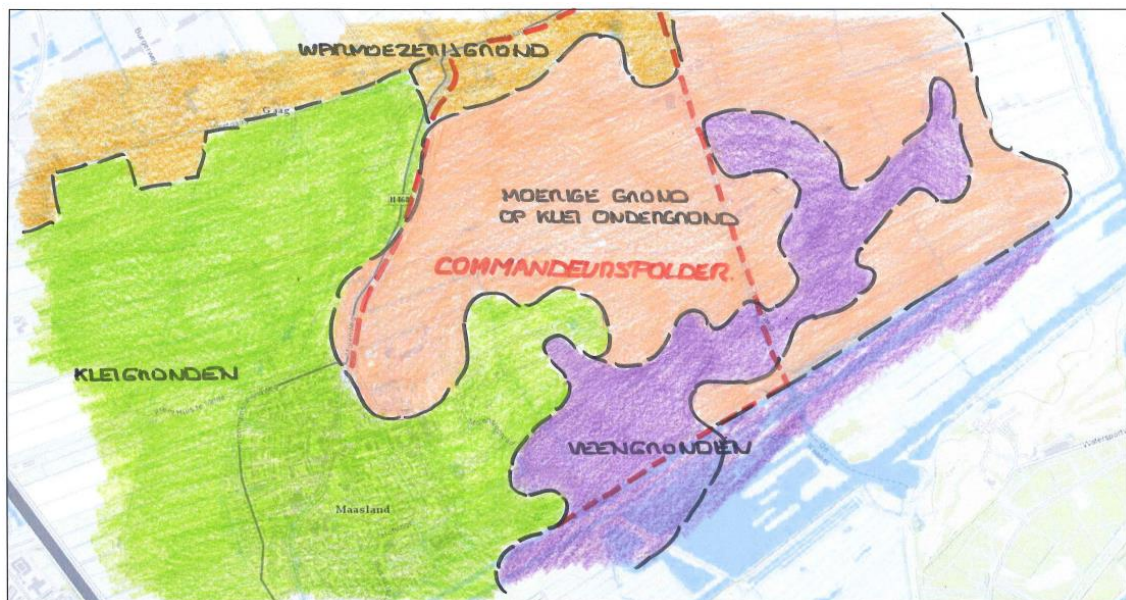

Afbeelding 2 Reliëfkaart

4 BODEMOPBOUW COMMANDEURSPOLDER

In de huidige bodemopbouw is te zien dat de Dijkpolder geheel uit kleigronden bestaat en er geen resten meer van veengronden aanwezig zijn. In de Commandeurspolder en de Duifpolder zijn nog duidelijke veengronden aanwezig in het zuidelijk gebied; het zijn vooral de lagere gronden die zich tussen de kreekruigten bevinden. Door de slechte draagkracht bevindt zich in deze gebieden nagenoeg geen bebouwing. Aan de randen van beide polders bevinden zich voor een gebied kleigronden in de ondergrond. Het overgrote deel van deze twee polders bestaat uit een moerige bovengrond op een klei ondergrond.

Aan de noordzijde van de polders bevindt zich het bodemtype warmoezerijgrond, dat het resultaat van de glastuinbouw is. Hier is de grond, met name de bovengrond, zodanig door de mens beïnvloed dat er geen sprake meer is van een natuurlijk bodemprofiel. Bij de aanleg van de kassen heeft egalisatie plaatsgevonden, intensieve meestal ondiepe drainage en zware bemestingen met organische stof en kalk. Vervolgens hebben verschillende cultuurmaatregelen plaatsgevonden, zoals diepspitten, verschraling van de bovengrond met zand en de aanvoer van organische stof.

Afbeelding 3 Bodemkaart

5 BEBOUWING

De oudste bewoningssporen in het onderzoeksgebied dateren uit de vierde tot derde eeuw vóór Christus. Vóór die tijd was het gebied grotendeels met een dikke laag veen bedekt geraakt, waardoor de omstandigheden te vochtig waren om er op grote schaal te wonen en landbouw te bedrijven. Gedurende de derde en tweede eeuw voor Chr. werd er veelvuldig in het veengebied gewoond.

Deze gunstige woonomstandigheden waren niet blijvend. In de tweede eeuw voor Chr. begon een nieuwe fase van overstromingen. Vele nederzettingen uit de Midden-IJzertijd werden verlaten en geraakten overdekt met een laagje klei.

In de eerste eeuw na Chr. breidde de bewoning in het gebied zich weer uit. De inheemse bevolking woonde in het algemeen in kleine nederzettingen van één of enkele huizen. Voor de locatie van hun boerderijen zocht men de relatief hoge delen in het landschap op.

Er zijn aanwijzingen dat het gebied vanaf het derde kwart van de derde eeuw vrijwel niet meer werd bewoond. De voortschrijdende vernatting is hiervan mogelijk een belangrijke oorzaak, maar ook de algehele instabiliteit in het Romeinse Rijk.

De bewoning in de Vroege Middeleeuwen zal zich hebben beperkt tot de noordelijke oever van de Maas. Pas vanaf de tiende eeuw, toen het klimaat droger en warmer werd en het veengebied minder nat, trok men geleidelijk het binnenland in, gebruik makend van veenstroompjes die richting Maas liepen. Tot de tiende eeuw was vooral het gebied van de Commandeurspolder en de Duifpolder een ontoegankelijke wildernis met waarschijnlijk uitgestrekte elzenbroekbossen.

De latere Dijkpolder zal het eerste terrein zijn geweest dat ontgonnen werd. De woonkern van waaruit het gebied werd ontgonnen, zal langs de noordelijke oever van de Maas hebben gelegen. Deze ontginningen vonden plaats door vanaf de Maasoever in noordoostelijke richting sloten te graven tot ver in het veengebied van de latere Duifpolder. Zo ontstonden kavels van uiteindelijk wel vijf à zes kilometer lengte. Achteraan, in het veengebied, moesten eerst de moerasbossen worden gekapt en de bovenste laag van het veen worden ontwaterd voordat akkerbouw mogelijk werd. Deze ontginningen waren in de late tiende of elfde eeuw al zo ver voortgeschreden, dat er bewoning hogerop de kavels in de latere Duifpolder plaatsvond.

Na de overstromingen in het tweede kwart van de twaalfde eeuw ontstond er een nieuw, duidelijker bewoningspatroon. De boerderijen lagen elk op hun eigen land en in de nabijheid van hun buurman. Hierdoor vormden zich bewoningslinten die min of meer haaks op de verkaveling stonden. Zo'n lint lag in de Dijkpolder, even ten oosten van de huidige rijksweg A20.

Het tweede lint ontstond in de latere Commandeurspolder. Hier waren de boerderijen gevestigd langs de kade van de Zuidgaag. Van deze boerderijen is niet bekend wanneer ze zijn gebouwd, daar er tot op heden geen archeologische vondsten bij deze erven zijn gedaan. Ze staan er echter al in het begin van de achttiende eeuw. Het derde lint met boerderijen ligt aan de oostzijde van de Duifpolder. Deze boerderijen zijn daar gevestigd op locaties waar geulafzettingen aan het oppervlak liggen. Dit lint slingert derhalve mee met de loop van de geulafzettingen die momenteel als geprononceerde kreekruggen in het landschap liggen. De ouderdom van de boerderijplaatsen gaat in de meeste gevallen terug tot de twaalfde eeuw. Enkele van deze locaties zijn in de loop van de veertiende eeuw verlaten.

5.1 Boerderij Arendshoeve

Op een kaart uit 1570, is reeds op deze plaats een boerderij ingetekend. Het boerenbedrijf was toen in handen van een boer, genaamd Dirck Heijn. Op de kaart zien we een eenvoudige boerderij met hooiberg getekend.

Afbeelding 4 Boerderij Arendshoeve

De woning is in de loop der jaren nauwelijks veranderd. Het is een typische negentiende-eeuwse Midden-Delflandse boerderij met een losse waterbak (pet), een fornuis, een rookschorsteen, tussen de voor- en achterkamer twee bedsteden. De opkamer lag boven de koelkelder en een grote onbetimmerde zolder. Rond 1850 is een dwarsstuk op de koestal aangebouwd voor paarden, de stier en de kalveren. Hierdoor werd het erf als een carré omsloten. Kortom een mooie bouwmanswoning. Ook na de verkoop in 1968 is het niet tot een drastische verbouwing gekomen. In het jaar 2000 werd de boerderij Rijksmonument, juist vanwege deze typische kenmerken die zo goed bewaard zijn gebleven. Helaas heeft het pand zijn oorspronkelijke functie verloren. De toenmalige eigenaar boer G. van Woerden wilde modernisering van het huis en stallen en werd door toekenning van de monumentale waarde genoodzaakt zijn bedrijf op een naburige boerderij voort te zetten.

5.2 Tuinbouw

Eeuwenlang is er in Maasland groente en fruit geteeld. Diverse sporen hiervan zijn terug te vinden in archiefstukken en op oude kaarten. De tuinbouw is hier echter in verhouding tot de veeteelt nooit grootschalig geweest. Tot 1900 omvatte het tuinbouwgebied constant zo'n 16 ha., bewerkt door 15 à 16 tuinders. Pas in het begin van de twintigste eeuw ging de tuinderij in werkwijze en productie sterk vooruit. Met de komst van de groente- en fruitveiling in Maasland in 1906, konden de tuinders nu hun producten voor de markt veilen. Daarvóór verkochten de tuinders voornamelijk aan de groenteboeren van Maassluis en andere steden in de buurt. In de gemeente Maasland, die voornamelijk een boerengemeenschap was, hadden de inwoners veelal een eigen tuin en waren wat betreft groente en fruit voor het merendeel zelfvoorzienend. In 1910 waren er zo'n vijfentwintig tuinbouwbedrijven, maar weliswaar achttien kleiner dan 1 ha.

Na 1950 breidde het aantal hectares tuinbouwgrond zich steeds sneller uit. In de gemeente verrezen her en der op hele stukken landbouwgrond warenhuizen. De tuinder stapte massaal over naar de teelt van een of twee producten. Het platglas en de druivenkassen verdwenen grotendeels.

Op de foto uit de vijftiger jaren van de vorige eeuw zien we de glastuinbouw nog direct grenzend aan het dorp.

Afbeelding 5 Maasland 50-jaren

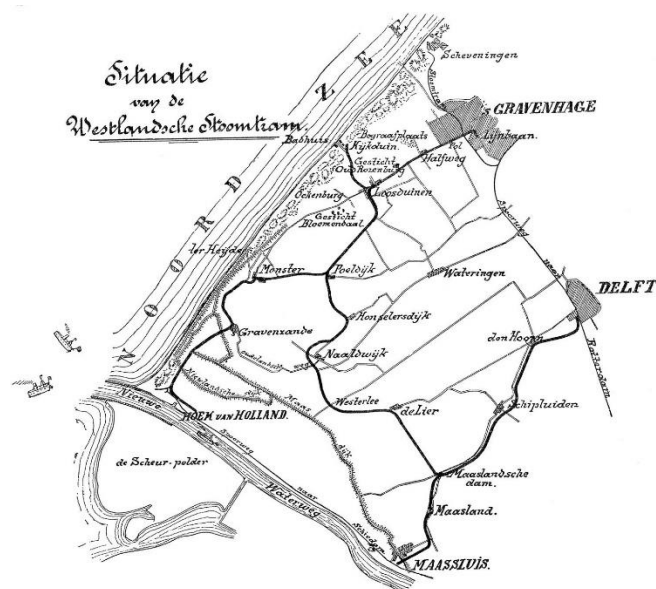
6 INFRASTRUUCUR COMMANDEURSPOLDER

De Commandeurspolder wordt alleen ontsloten door wegen/paden aan de rand van de polder. Een uitzondering hierop is het voormalige Kerkenpad (Doelpad) die dwars door de polder langs de eendenkooi loopt. Aan de westzijde bestaat de ontsluiting uit twee wegen die aan weerszijde van de Zuidgaag liggen, resp. Molenweg (is de hoofdweg) en de Commandeurskade (voor toegankelijkheid boerderijen). Aan de noordzijde ligt ook een dubbele ontsluiting die vanuit een andere basis ontstaan is. De Oostgaag ligt noordelijk van de watergang Oostgaag, terwijl het zuidelijk gelegen Gaagpad op het oude tracé van de tramlijn ligt. De Oostgaag is de hoofdweg terwijl het Gaagpad een fietspad/route is. Aan de oostzijde bestaat de ontsluiting uit een niet doorgaande weg, Kwakelweg gelegen aan de oostzijde van de watergang de Middenwatering.

6.1 Historisch element - Tramlijn

Aan het einde van de 19e en het begin van de 20ste eeuw kwam er een snelle verandering in het goederen- en personenvervoer in de regio. Lange tijd waren het vooral de waterwegen waarover vervoer plaatsvond met de (zeilende) Westlanders en de trekschuit. Na de oprichting van de Westlandsche Stoomtramweg-Maatschappij in 1881 werd voortvarend gewerkt aan de invoering van een stoomtramweg netwerk in het gebied gelegen tussen Den Haag, Hoek van Holland, Maassluis en Delft. De grote bloeiperiode kwam pas toen in het begin van de 20ste eeuw veilingverenigingen werden opgericht en de veilingen werden verbonden met het WSM netwerk. De WSM zorgde ervoor dat producten naar de klanten werden vervoerd en kolen werden aangevoerd voor de verwarming van de kassen.

Heel lang duurde de stoomtram periode overigens niet. Al snel kwam de autobus die het personenvervoer overnam en werd het goederenvervoer grotendeels door vrachtauto's overgenomen. Een deel van het traject is nu in gebruik als fietspad.

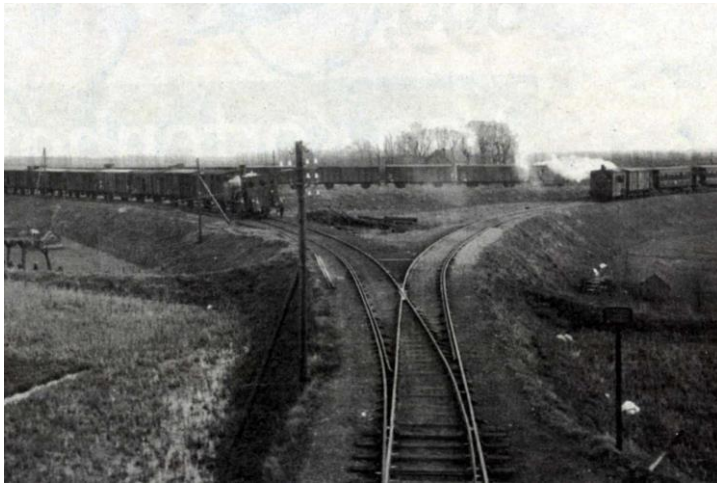

Afbeelding 6 Routenet van de WSM stoomtram

In de noordwestelijk punt van de Commandeurspolder ontstond een karakteristiek knooppunt in het spoornet, de Maaslandse Dam. In 1917 werd de driehoek Maaslandse Dam voltooid. Deze driehoek maakte het veel eenvoudiger om vanuit De Lier naar Maasland/Maassluis te rijden. Hiervoor kon er alleen makkelijk van Delft naar Maasland / Maassluis of De Lier gereden worden. Vanuit de Maaslandse Dam ging een kaarsrechte spoorlijn dwars door de polder richting De Lier.

Langs de lijn richting Maasland was er eerst het station van Maasland (afgebroken in 1964), buiten de kern aan het eind van de Stationsstraat. Daarna liep de lijn met een boog naar Maassluis. De spoorlijn vanaf de Maaslandse Dam liep naar Delft.

Tegenwoordig zijn de spoordijken vanaf de Maaslandse Dam naar De Lier, Maasland en Schipluiden / Den Hoorn nog steeds voor het verkeer in gebruik: maar nu het fietsverkeer. De Maaslandse Dam wordt door fietsers vaak als rustpunt gebruikt ('s zomers met ijsboer). Van hieruit heeft men een prachtig uitzicht over de Dijkpolder en de Zuidgaag. De nieuwe uitbreidingswijk tussen de voormalige spoorlijn en de Oostgaag heeft de naam Maaslandse Dam overgenomen.

Afbeelding 7 De driehoek van sporen bij de Maaslandse Dam ca. 1920

6.2 Historisch element - Trekvaart

In 1645 verschenen in het gebied van Midden-Delfland de eerste trekschuiten met een vaste dienstregeling. De trekschuit had op het zeilschip voor, dat men niet langer afhankelijk was van de wind. Moesten zeilschepen bij storm of tegenwind vaak blijven liggen, trekschuiten konden vrijwel altijd uitvaren en bovendien volgens een vast tijdschema. De trekschuit werd, zoals de naam al zegt, getrokken of gejaagd. Het jagen van de schuiten geschiedde met paarden, die vaak door jongens werden bereden. Voor de paarden werden langs de vaarroutes trekpaden of jaagpaden aangelegd. Meer dan twee eeuwen lang was de trekschuit een bekende verschijning. Met de opkomst van de stoomboot, de trein en het vervoer over de weg nam na 1850 de betekenis van de trekschuit belangrijk af. Toch zijn in Midden-Delfland enkele veerdiensten tot ver in de twintigste eeuw in de vaart gebleven. Delft had als handels- en marktcentrum groot belang bij het in stand houden van de veerdiensten van en naar de omliggende steden. Het stadsbestuur zorgde in en om Midden-Delfland voor de aanleg en het onderhoud van de jaagpaden, die dikwijls met slooppuin werden verhard en opgehoogd. Deze paden vormen in het landschap de meest zichtbare herinneringen aan de trekvaartperiode. Daarnaast is er nog een groot aantal kleinere details waar te nemen, zoals aanlegplaatsen, bruggetjes, rollepalen en naamsvermeldingen. Het herkennen van dit soort elementen verhoogt de belevingswaarde van het oude cultuurlandschap.

Afbeelding 8 Trekschuitroute tussen Delft en Maassluis/Vlaardingen (1680)

7 WATERSTAATKUNDIGE SITUATIE

Het gebied van de latere Dijkpolder, Commandeurspolder en Duifpolder vormde na de ontginningsperiode, die in de tiende eeuw vanaf de Maasoever startte, aanvankelijk één waterstaatkundige eenheid. Er was sprake van lange, ononderbroken kavels tussen de Maasdijk en de Vlaardingervaart (van zuidwest naar noordoost).

De overstromingen in het tweede kwart van de twaalfde eeuw bezorgden het (zuid)westelijk gebied een nieuwe kleilaag. Als gevolg van het gewicht van de afgezette klei op de voet van het veenkussen daalde het maaiveld hier sterker dan de directe omgeving van de kleiafzetting in het (zuid)westen en het niet met klei afgedekte veen in het oosten. De strook aan de voet van het veenkussen werd daarmee een laag gelegen slenk, waarin het uit het veen afstromende regenwater zich verzamelde. De Gaag is dan ook als een tangentieel verlopende rivier te beschouwen, die om het veenkussen heenliep en vanaf de tweede helft van de twaalfde eeuw als afvoer voor het overtollige regenwater richting Maas ging dienen. De kronkelige vorm van de Gaag tussen Schipluiden en Maasland is mede bepaald door de vorm van het bolvormige veenkussen, waarop het kleidek tijdens de overstromingen vastliep.

In het midden van de dertiende eeuw werd de Middelwatering gegraven. Dit water verbond de Oostgaag met een watering die via de (het) Bommeer, langs de Rijskade en de Zevenhonderd Gaarden bij Hutjeshoek (ten westen van Vlaardingen) in de Maas uitliep. Het graven van de Middelwatering was mogelijk geworden, doordat de voortschrijdende oxidatie van het veen een verdergaande bodemdaling tot gevolg had gehad, waardoor het maaiveld was verlaagd, zodat het doorgraven werd vergemakkelijkt. Deze kortere afvoerroute diende om het overtollige water uit het noorden sneller naar de Maas af te voeren. Het graven van de Noordvliet en Middelvliet, omstreeks 1330, en van de Boonervliet, ca. 1380, betekende dat de afwatering van het Maaslandse achterland naar de Maas verder werd verkort. Het overtollige oppervlaktewater wordt sinds die tijd via meer westelijke waterverbindingen naar de nieuwe sluizen aan het eind van de vlieten gebracht. Deze sluizen waren groot en sterk genoeg om meer westelijk in de Maasmond te worden geplaatst, waar meer invloed van eb en vloed te verduren was. Nabij de nieuwe sluizen aan het eind van de vlieten ontstond in de vijftiende eeuw het dorp Maaslandsluys (het latere Maassluis).

De Noordvliet, die ook wel Maassluisse Trekvliet of Eerste Vliet wordt genoemd, werd circa 1330 de zuidgrens van de Dijkpolder, de Commandeurspolder en de Duifpolder. Al eerder bevorderden de komst van de Zuidgaag en het graven van de Middelwatering het ontstaan van kleinere waterstaatkundige eenheden. Ruim voor de komst van de eerste windwatermolens was de compartimentering (poldervorming) in dit deel van Maasland dus al voltooid.

Afbelding 9 Molenduo aan de Molenweg

7.1 De Dijkpoldermolen

De Dijkmolen is een van de twee molens aan de Molenweg. Deze poldermolen is gebouwd voor de ontwatering van de polder en is een beschermd monument. In het jaar 1391 werd de 'Ommedyckpolder', de latere Dijkpolder, bedijkt. Al in 1446 verleenden de hoogheemraden toestemming om in deze polder, 'Dyckpolre', een molen te zetten. Op de kaart van Jan Potter uit 1570 wordt de molen, die toen de naam 'Kostverloren' droeg, al ingetekend. Floris Balthasarsz noemt de molen op zijn kaart van Delfland in 1611 de Dijkmolen. En zo wordt de molen nog steeds aangeduid. Uit archiefbronnen weten we dat de molen een aantal keren door zware weersomstandigheden vernield is geweest en opnieuw gerepareerd diende te worden. In 1718 nam men echter een verstandig besluit en werd er een nieuwe molen gebouwd, de molen die er nu nog staat. De naam van meester molenmaker Andries van Ryt staat op de gevelsteen aan de linkerkant van de deur. De molen heeft eeuwenlang naar tevredenheid, met gebruik van de wind, het water uit de polder geloosd. Toen echter in 1873 het stoomgemaal gebouwd werd, leek het einde van de Dijkmolen in zicht. Niets bleek echter minder waar, de molen bleef belangrijk om het water te verplaatsen. Dat was maar goed ook, tijdens de Eerste Wereldoorlog had door het ernstige gebrek aan kolen het gemaal niet voldoende capaciteit om te malen. Op de oude foto van 1929, afkomstig van molenaar Rob van Zijll, is te zien dat er toen ook al wateroverlast in de polder was. Tegenwoordig wordt de polder bemalen door het elektrische gemaal, gehuisvest in het kleine gebouw naast de oude molen. Oorspronkelijk was in dit gebouw door het dijkpolderbestuur in 1873 dus het stoomgemaal geplaatst, in 1919 werd de stoomkracht vervangen door elektriciteit. De schoorsteen van het gemaal is toen afgebroken. Op oude foto's is de markante schoorsteen nog te zien.

Afbeelding 10 Dijkpoldermolen

De molen is een achtkantige op stenen muren. Het achtkant en de kap zijn gedekt met riet. De oude molen heeft een vlucht van 29,20 meter en had daardoor lange tijd de grootste vlucht ter wereld voor traditionele windmolens. Sinds vorig jaar is 'Boezemmolen no.6' van 'De Hooge Boezem achter Haastrecht' de grootste molen, namelijk dertig meter. De molen staat dicht langs de weg. Vroeger stond er langs de weg een schutting, die moest voorkomen dat de voorbijlopende paarden niet zouden schrikken van de draaiende wieken. Het schut is lang geleden weggehaald. Men hoort wel eens van weggebruikers dat zij het angstig vinden langs de molen te moeten rijden als er gedraaid wordt.

De molen wordt nog steeds bewoond. Op de molen hebben vier generaties De Bruijn gewoond en gewerkt. Arij de Bruijn kwam in 1846 op de molen; in 1859 werd zoon Hendrik molenaar. Na zijn overlijden in 1919 heeft Arend van der Lely de molen gemalen, want de opvolger was nog te jong hiervoor. Later werd Cees de Bruijn aangesteld als molenaar. Diens zoon Henk woont momenteel op de molen en laat hem vaak draaien. Naast de molen is nog een klein huisje te zien. Hierin bevindt zich een oven om brood in te bakken. Zulke bakhuisjes kwamen meer bij molens voor. Deze huisjes waren dan ook geen zomerhuisjes, zoals bij boerderijen, ze zijn veel te klein om in te wonen. De molen is voor Maasland en omgeving een uniek bezit en geeft in combinatie met de naburige korenmolen 'De Drie Lelies' een rijk molenverleden weer.

7.2 De Korenmolen “De drie Lelies”

Sedert ruim twee eeuwen vormt de ronde stenen korenmolen “De Drie Lelies” (uit 1767) samen met poldermolen “De Dijkmolen” een uniek molenduo aan de Molenweg ten noorden van het dorp Maasland. Eigenlijk was het een molentrio, want tot 1893 stond schuin tegenover “De Dijkmolen” de poldermolen van de Commandeurspolder.

Het voornaamste werk van deze molen was het malen van veevoer voor de veeteelt in de omliggende landerijen. Langzamerhand raakte door diverse oorzaken de molen meer en meer buiten bedrijf, zodat in de vijftiger en zestiger jaren, de molen alleen nog als pakhuis gebruikt werd.

Het molenaarsbedrijf van de familie Roels was vanaf 1835 hier gevestigd. 135 jaar lang werd door hen hier gewoond en gewerkt met graan. Tot 1931 dreef een dieselmotor de molen aan. Voor de molen stond ook een weegbrug waarop de vracht gewogen werd. Het weeghuisje is inmiddels verdwenen.

De molen kwam langzamerhand zodanig in verval, dat een grote restauratie noodzakelijk werd. Om die reden ging molenmaker H. van der Loo uit Kethel in de jaren 1972 - 1974 aan de slag om de molen weer maalvaardig op te leveren. In die periode ging de molen weer terug naar de nazaten van de bouwheer van de molen, de familie van der Lely. In de eerste jaren na de restauratie was de molen dan ook weer regelmatig in bedrijf te zien. Het was de van oorsprong uit Groningen afkomstige mulder L. Noordhof, die de molen voor het malen van tarwemeel had ingericht en met deze molen weer een klein bedrijfje wilde opstarten.

Door diverse omstandigheden en na het overlijden van deze energieke molenaar in 1985, kwam aan deze activiteiten een einde en stond de molen stil en raakte weer ernstig in verval. De molen is nadat hij ging draaien tijdens de hevige storm van 27 oktober 2002 geheel van het hekwerk staartbalk en schoren ontdaan. De algehele restauratie is in september 2006 van start gegaan. De molen is inmiddels gerestaureerd en draait weer.

Afbeelding 11 Korenmolen “De Drie Lelies”

7.3 De Poldermolen Commandeurspolder

Het bouwjaar van de poldermolen van de Commandeurspolder is niet bekend, maar moet eveneens in het midden van de vijftiende eeuw hebben gelegen. De molen staat op de Potterkaart, waarop ook ‘Kostverloren’, de windwatermolen van de Dijkmolen, is te zien. In 1661 gaven de hoogheemraden het polderbestuur toestemming om hun molen te laten vernieuwen en rijzen. In de eeuw erna vonden regelmatig herstelwerkzaamheden plaats. Uit de beschrijvingen blijkt dat het om een achtkante molen ging met een vlucht van 23,90 m. De ligging nabij de zich uitbreidende bebouwing van het dorp Maasland was in de negentiende eeuw niet erg gunstig. Toch ging men pas in 1893 van windbemaling op stoombemaling over. Het nieuwe gemaal rust op de funderingsvoet van de molen en werd in korte tijd gedurende de zomermaanden gebouwd. In 1933 ging men van stoombemaling over op een ruwe olieaandrijving, in 1943 gevolgd door een elektromotor. De gemalen van de Dijkpolder en de Commandeurspolder slaan beide het water uit op naar de Zuidgaag.

Het metselwerk van het gemaal toont klassieke invloeden en is zakelijk van aard. Het pandje heeft een schilddak met topgevel en is afgedekt met grijze Hollandse pannen. In de voorgevel herinnert een gevelsteen aan de stichting.

Afbeelding 12 Het gemaal van de Commandeurspolder aan de Zuidgaag

7.4 De Molen Duifpolder

De oudste vermelding over bemaling van de Duifpolder dateert uit 1459. In 1592 kwam een nieuwe molen gereed, die in de eeuwen erna herhaaldelijk gerepareerd moest worden. Meerdere malen betrof dit het rijzen en rechtzetten van de molen. Door de slappe bodem zakte de molen voortdurend weg, waardoor de afvoer van het overtollige water uit de polder in de Vlaardingervaart niet goed kon plaatsvinden. De molen had een vlucht van 27,20 m. Het was verstandig van het polderbestuur om in 1872 voor de bouw van een stoomgemaal een betere locatie te zoeken, namelijk 600 meter ten zuiden van de oude molenplaats.

Hiervoor moest toen ook een nieuwe afvoersloot (de Pootensloot) in de Duifpolder worden gegraven, die de Duifwatering verbond met het gemaal. In 1938 werd de stoomkracht als energiebron vervangen door elektriciteit.

Afbeelding 13 Het Duifpoldergemaal aan de Vlaardingervaart

7.5 Eendenkooien

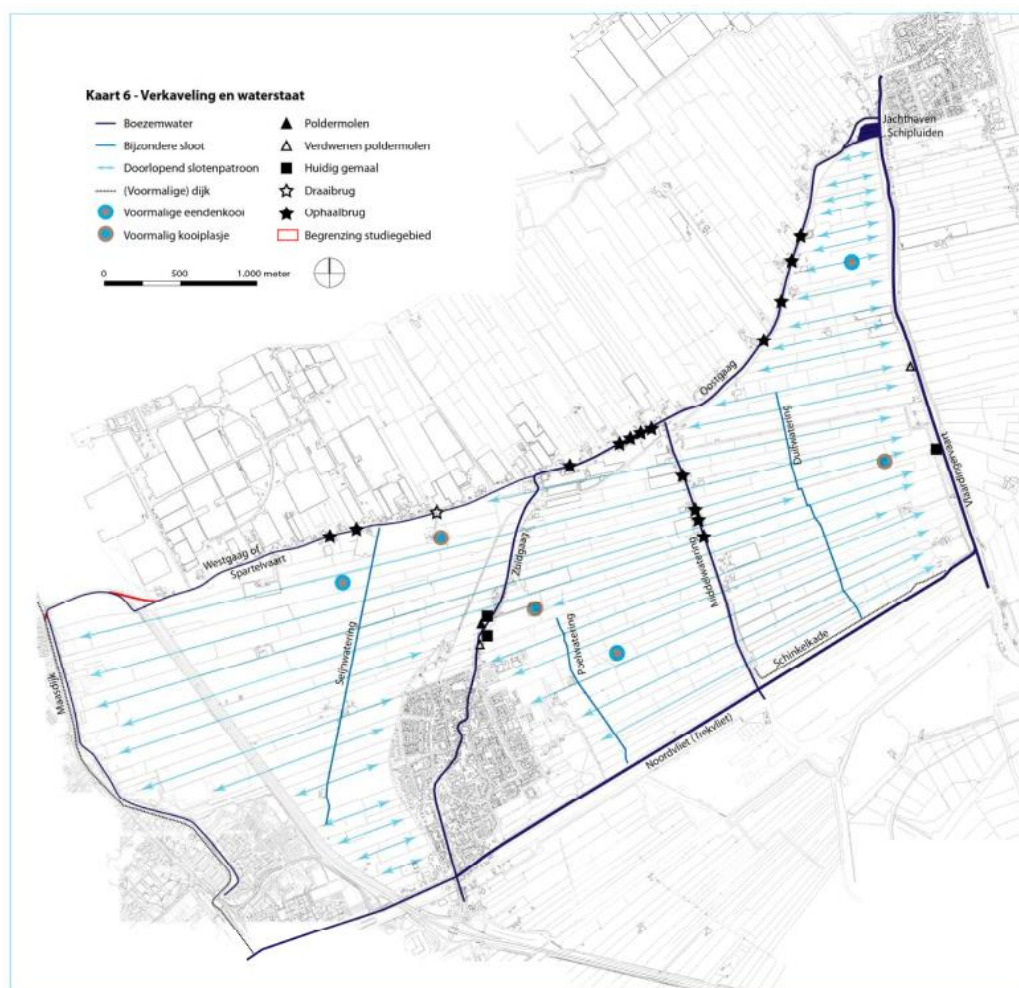
Het kaartboek van Jan Potter van de Duitse Orde (1570) toont bij drie boerderijen een plasje, waar eenden gevangen werden. Eén lag er bij de boerderij Westgaag 1 in de Dijkpolder. Een tweede lag bij de Poelwoning in de Commandeurspolder en een derde bij een boerderij in de Duifpolder (Duifpolder 6). Aanvankelijk was het houden van eendenkooien voorbehouden aan de landsheer en de adel.

In het midden van de zestiende eeuw blijken ook boeren zich met de vogelvangst bezig te houden. Later was het bezit van eendenkooien weer aan speciale vergunningen gebonden.

In de Commandeurspolder werd in 1583 een eendenkooi aangelegd. In een huurcontract van 1911 wordt deze kooi niet meer vermeld. Er bestaan nu plannen van een particulier om op deze plaats een nieuwe eendenkooi aan te leggen.

Afbeelding 14 Restant Eendenkooi Commandeurspolder

Afbeelding 15 Waterhuishouding

8 RUIMTELIJK BEELD

Het meest kenmerkende van het poldergebied van de Dijkpolder, Commandeurspolder en Duifpolder zijn de lange smalle kavels, die oorspronkelijk niet gescheiden werden door de Zuidgaag en de Middelwatering met hun kaden. De drie polders zijn grotendeels leeg. Glastuinbouw komt hier steeds minder voor, als gevolg van een bewust streven van de gemeente Midden-Delfland om deze functie uit het open poldergebied van Midden-Delfland te weren. Alleen de randen van de onderzochte polders zijn bebouwd, uitgezonderd de zuidzijde van de Commandeurspolder en de Duifpolder, langs de Noordvliet. Hier bevindt zich ook het voormalige jaagpad van de trekschuitdienst tussen Delft en Maassluis.

Het is mogelijk rond de drie polders te rijden (gedeeltelijk) of te wandelen via de kaden en wegen. Herkenbare kerkenpaden bevinden zich in de Dijkpolder (Dijkpolderpad) en Commandeurspolder (Doelpad). Vanaf het Doelpad zijn op enkele plaatsen heel duidelijk de kreekruggen in het landschap te zien. De Kwakelbrug over de Middelwatering verbond oorspronkelijk het Doelpad met een pad door de Duifpolder. De oudste boerderijen staan òf op een kreekrug (in de Duifpolder) òf op terpen (Commandeurspolder en Dijkpolder). De kerktorens en de molens van Maasland zijn belangrijke oriëntatiepunten in het relatief open gebied. De bebouwing van Maasland is grotendeels omgrensd door een groen kader, met onder andere stroken bos en sportvelden.

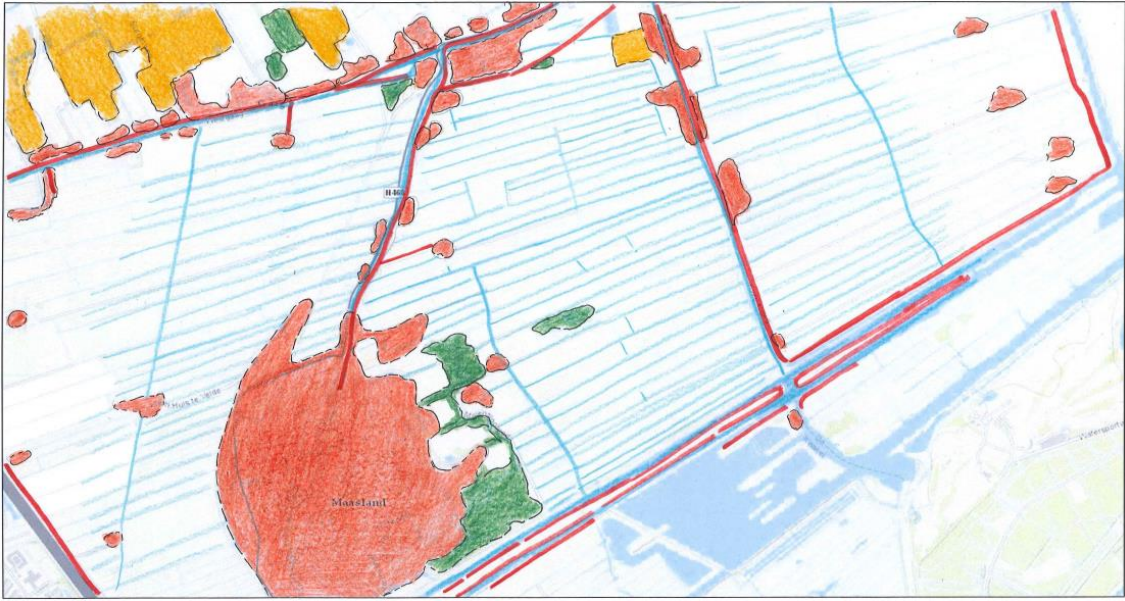
De enige grote elementen in de Commandeurspolder die opvallend aanwezig zijn, zijn de Poelwoning, de eendenkooi en de relicten van de kreekruggen. Door de aanwezigheid van deze kreekruggen heeft deze polder aanzienlijke niveauverschillen waardoor de polder verre van vlak is, een beeld dat men normaliter bij polders heeft.

Gezien vanuit het centrale deel van de polder ligt in de zuidwesthoek Maassluis, waarbij de bebouwing aan deze zijde geheel in het groen staat van sportterreinen en recreatievelden. De kerktoern is als hoogste element een kenmerkend markeringspunt. In tegenstelling tot deze zijde van Maasland is Maasland gezien vanuit de Dijkpolder een geheel ander beeld; de bebouwing niet afgeschermd door een brede groencorridor, zodat deze vanuit deze polder duidelijk waarneembaar is.

De kade langs de Zuidgaag is een duidelijk zichtbarrière aan de westzijde. De lintbebouwing staat hoofdzakelijk aan de teen van de kade in de Commandeurspolder, waardoor deze beeldbepalend wordt in de beleving van de open ruimte. Beeldbepalende elementen zijn aan deze zijde ook de twee molens die ver boven de Commandeurskade uitsteken. In tegenstelling tot de boerderijen langs de Commandeurskade staat het gemaal Commandeurspolder op de kade met de aanliggende bebouwing.

Aan de noordzijde vormt de kade van de voormalige tramspoorlijn (Gaagpad) de visuele begrenzing. Deze is in het geheel niet begroeid, waardoor de nieuwe bebouwing van Maaslandse Dam met in de achtergrond de lintbebouwing langs de Oostgaag duidelijk zichtbaar zijn.

Aan de oostzijde van de polder bestaat de visuele begrenzing uit een lintbebouwing aan weerszijde van de Middenwatering tot ongeveer de helft van het traject. Het laatste gedeelte is alleen de kade van de Kwakelweg de begrenzing. Aan de zuidzijde is de kade met het jaagpad van de Noordvliet met in de achtergrond het natuurgebied de visuele begrenzing.

Afbeelding 16 Ruimtelijk beeld Commandeurspolder

9 CONCLUSIE

Op basis van deze analyse volgt het volgende advies per locatie voor het aspect landschappelijke en cultuurhistorische waarden.

Locatie 1 Commandeurskade

De locatie ligt onderaan de dijk aan de rand van de polder. Hier kan zowel het gemaal met de S2-bovenbouw als een ondergronds gemaal gerealiseerd worden. Omdat de locatie aan de rand van Maasland en in de lintbebouwing langs de Molenweg opgenomen wordt kan voor een bovenbouw gekozen worden. Deze kan gelinkt worden aan de kenmerken van het oude gemaalgebouw of een glazen constructie die aan het rijke tuinbouwverleden rondom Maasland herinnert.

Omdat deze locatie cultuurhistorisch gezien altijd het punt van afwatering van de Commandeurspolder is geweest, verdient deze locatie de voorkeur boven locatie 2.

Om de openheid van de Commandeurspolder te benadrukken lijkt de keus voor een ondergronds gemaal voor de hand liggend.

Vanuit de optiek 'zichtbaar maken van waterbeheersing' kan evenzeer een S2 bovenbouw toegepast worden.

Locatie 2 Kwakelweg

Omdat deze locatie verder in het gebied ligt op het einde van de lintbebouwing van de Kwakelweg is voor de beleving van het poldergebied ons advies om hier een ondergronds gemaal aan te brengen.